Madlovics Bálint

Útmutató előválasztásról vitázóknak

VISSZHANG - LX. évfolyam, 44. szám, 2016. november 4.

Közös platform nélkül

Az elmúlt években számos javaslat, támogató és ellenző újságcikk, illetve érv és ellenérv jelent meg az ellenzéki előválasztás témájában. A viták intenzitása korántsem volt állandó, jellemzően csak konkrét javaslatokat illetően lángoltak föl igazán – gondoljunk a Republikon Intézet tavalyi tervezetére és az azt követő, *Népszabadság*-beli vitára, illetve az Intézet tematikus rendezvényeire, vagy még korábbról arra a véleményfolyamra, amely 2013 augusztusában, Mesterházy Attila és Bajnai Gordon előválasztás-javaslatai után indult meg. A viták tartalma viszont figyelemre méltó állandóságot mutatott, amit részben nyilván az egyes érvek helyzetfüggetlenségével, mégis inkább a politikai helyzet pozitív irányú változásainak hiányával lehet magyarázni. Azok a negatív helyzetértékelések, amelyekben – mint látni fogjuk – egyesek az előválasztás által megoldható problémát, mások pedig az azt ellehetetlenítő vagy károssá tevő akadályt látták, máig nem igazán javultak, így nem meglepő, hogy a hozzájuk kapcsolódó érvelési csapásirányok sem tűntek el, alakultak át vagy léptek új érvek a helyükre.

Várhatóan, ha a 2014-es összefogás pártjai – mint arra a szándékukat már többen kinyilatkoztatták – elkezdenek tárgyalni egy előválasztás lebonyolításáról, a kérdés ismét tematizálni fogja az ellenzéki közbeszédet, és ugyanazok az érvek bukkannak majd föl *pró* és *kontra*, mint a korábbi véleményekben. Épp ezért érdemes egy szigorúbb logikai rendben is számba venni, hogy pontosan milyen érvek, illetve érvelési módok kerültek eddig elő az előválasztás-diskurzusban, valamint néhány szót ejteni arról, hogyan lehet egyikkel vagy másikkal hatékonyan és célravezetően vitatkozni – megtalálva a közös platformokat és elkerülve az egymás melletti elbeszélés gyakori jelenségét.

Kiinduló narratívák: az előválasztás indoklásai

Az előválasztás melletti, indoklásként is használt érveket három csoportba lehet osztani annak megfelelően, milyen helyzetértékelésből indulnak ki. Az első „érvháló” vagy más szóval narratíva a második Orbán-kormány által 2012-ben kialakított választási rendszer erősen többségi jellegét hangsúlyozza, amiből az „összefogás” szükségességét, illetve az egy pozícióért egy jelölt indításának kényszerét vezeti le a baloldal pártjait illetően. Ez az argumentum nem kötődik szorosan az előválasztáshoz; korábban is sokat használták, pusztán az összefogás elkerülhetetlenségére rámutatandó. Kétféleképpen válhat ez a „választásirendszer-narratíva” előválasztás-indoklássá. Az első megközelítés szerint – mint Tóth Zoltán fogalmaz – a többpártrendszeren belül meg kell őrizni a sokpártrendszert, az egyes pártok önálló identitását és integritását. Ennek lehetne eszköze az előválasztás, amely afféle selejtezőként, az új választási rendszerben elhagyott első fordulót kiváltva tenné lehetővé egy leendő koalíciós kormányalakításnál, hogy a tagokra leadott szavazatok száma és egyszersmind a demokrácia diktálta erőviszonyok pontosan megállapíthatók legyenek. A második megközelítés kevésbé körülményes: egyszerűen azt mondja, hogy mivel nem egyértelműek az erőviszonyok az összefogásra kényszerített pártok között, előválasztás mindenképpen lesz – sőt már volt is, 2014 előtt. A különbség csak annyi – szól az érvelés –, hogy mivel ott nem voltak egyértelműen lefektetett szabályok, és nem a nyilvánosság előtt zajlott a folyamat, a dolog elvesztette legitimitását, és csúfos választási vereséggel végződött. Ezen változtathatna a javaslattevők szerint egy előválasztás, amely valójában az egyetlen forgalomban lévő javaslat, melynek révén „nemesebbnek” tűnhet a küzdelem.

A második érvháló, amelyet nevezzünk most demokratikusság-narratívának, nem kényszerekre hivatkozik, hanem értékekre: a részvételi demokráciát mint kvázi önértéket veszi alapul, és annak szempontjából elemzi a hazai közállapotokat. A narratíva elitista, vezér- és tekintélyelvű, csekély társadalmi beágyazottsággal rendelkező pártokat és kontraszelektált politikusokat lát egyfelől, és apatikus, sőt antipolitikus hangulatot a társadalomban másfelől. Az előválasztás bevezetése ebből a szemszögből a pártok és az állampolgárok közti szakadék áthidalását szolgáló eszköz: szakít az elitista attitűdökkel, a szavazók kezébe helyezve a döntést; hatásos megoldás a kontraszelekció ellen, hiszen általa még a legnagyobb hatalmú és leginkább betokosodott ellenzéki vezérek is nyílt versenyhelyzetbe kerülnek; a társadalmi beágyazottságot pedig egyértelműen növeli, hiszen a politikusoknak ezáltal nem csak négyévente egyszer kell odafigyelniük a választók igényeire. Ezen fölül pedig a javaslat – mint arra többek közt Karácsony Gergely is rámutat – az állampolgári részvétel kultúráját is javítja, erősítve a pártok fölötti demokratikus kontrollt (ami úgyszólván illeszkedik is a magukat „demokratikus ellenzéknek" nevező pártok imidzséhez).

A harmadik érvelésmód bőven merít a demokratikusságnarratíva toposzaiból, viszont nem érték-, hanem érdekalapú, és konkrétan annak a problémakötegnek a megoldásaként mutatja be az előválasztást, amit „a baloldal válságának" szokás nevezni. E szerint a megközelítés szerint egy előválasztás a baloldal öt fontos problémájára jelentene gyógyírt. Az első a világos identitás hiánya. A narratíva szerint ebből a szempontból – mint Csizmadia Ervin fogalmaz – „kreatív erőforrássá" válhat az előválasztás, melynek nyilvános vitái elindíthatnák a közös gondolkodást, és segíthetnének újradefiniálni a balliberális oldalnak saját magát. Másodszor, egy előválasztás a narratíva szerint végre kikényszerítené a baloldaltól, hogy elvégezze azt a (szisztematikus apró-) munkát, amely az ország végigjárásából, az emberekkel való beszélgetésből és egyáltalán a társadalom felé történő nyitásból áll. Harmadszor, a gyenge médiajelenléten és sok új politikus viszonylagos ismeretlenségén is változtathatna egy előválasztás, hiszen ez a narratíva szerint egyfelől keretet adna a baloldali diskurzusnak, másfelől meg a jelöltek közti viták, a szavazások és a folyamatos eredményösszesítés – mint a Szalay-kör javaslatában szerepel – „egy országgyűlési kampányhoz hasonló médiafigyelemmel járna". A negyedik pont a baloldali választókra koncentrál: e szerint az előválasztás fölrázhatja, érdekeltté teheti és egyszersmind mobilizálhatja is az ellenzéki tábort, ami leküzdhetné a baloldalon uralkodó kilátástalanságot, apátiát és pesszimizmust. Végül, de nem utolsósorban pedig a „baloldal válsága"-narratíva a hiteltelenség és a legitimitás hiányának kiküszöbölésére is jó eszköznek tartja az előválasztást, különösen, hogy az a tervek szerint mindenkinek, így még az egyelőre nem pártosodott és a „hivatalos" ellenzékkel kritikus civil mozgalmak számára is nyitott lenne. Az előválasztás így – ahogy Tóth Csaba is mondja – hidat képezhetne a politikusok és a civil szervezetek között, lehetővé téve, hogy a politikai, illetve országjobbító ambícióval rendelkező szereplők megméressék magukat, és ha képesek rá, avagy a társadalomban van erre igény, fölül is múlják az ellenzéki pártokat.

Kritikák és reakciók

A választásirendszer-narratíva legkomolyabb hiányossága, hogy nem ad explicit választ arra a kérdésre, kik azok, akiknek együtt kéne működniük – illetve miért pont nekik kéne, és nem másoknak. (Az csak félig tekinthető explicit válasznak, hogy a narratíva, következetlenül rotálva az egyes megjelöléseket, „demokratikus ellenzékről", „baloldalról" vagy „bal- és liberális oldalról" beszél. Ezek ugyanis egyfelől csak a 2010 előtti pártstruktúrához való ragaszkodást, egyfajta „hagyományjelleget" fejeznek ki implicit módon, másfelől pedig lévén, hogy ezek a kifejezések a vizsgált pártok önmeghatározásai, valójában kevésbé valamiféle külső kényszerre vagy elvi közösségre, sokkal inkább egy már létező együttműködési szándékra mutatnak rá, ami az együttműködés indoklásaként puszta tautológiának hat: „azért működnek együtt, mert együttműködnek".) Erre a hiányosságra épít az a kritikai narratíva, amelyik az előválasztási folyamat előzetes föltételeire koncentrál, és rámutat, hogy míg más országokban az előválasztást párton belül szokás rendezni, nálunk ez pártok közötti versenyt jelentene.

Innen kétfelé ágaznak az érvelések. Az egyik ág fatalista: a közös platform hiányát megmásíthatatlan adottságnak veszi, ebből kifolyólag pedig – Bauer Tamás kifejezésével élve –„vakvágánynak” titulálja az előválasztást. E szerint az érvelés szerint, mivel a 2014-es összefogás pártjai között nincs egy nagy, közös párthoz hasonló jogi kötőerő, a pártok és támogatóik között meglévő – sőt az előválasztás vitáiban még ki is élezett – különbségek ahhoz vezetnének, hogy a nyertest csak a saját pártja és szavazói támogassák, a többiek (és főként a helyi szervezetek) „kiugorjanak” az együttműködésből, végső soron pedig az említett pártok közti, amúgy is gyenge kohézió végképp megsemmisüljön. A másik ág viszont sokkal inkább építő jellegű, és a közös platform létrehozásának módjáról, illetve pontosabban annak mélységéről és tartalmáról nyit vitát. Ebben a megközelítésben vannak – mint például Lendvai Ildikó és az MSZP Deák Ferenc Köre –, akik jogi megoldást, egy választási párt vagy mozgalom létrehozását tartanák üdvösnek, viszont gyakoribbak azok, akik inkább egyfajta kulturális, értékrendbeli közösség fölépítésére, illetve alapjainak a lefektetésére tennék a hangsúlyt. Lényegében ez utóbbi álláspontonlevők azon vitáznak egymással, melyek legyenek azok a kérdések, amelyeket az egyes jelöltek *már ne vitassanak* az előválasztáson, hanem előzetesen állapodjanak meg róluk. Az álláspontok széles skálán mozognak, a teljes program előre lefektetésétől (Petőcz György, valamint a DK több képviselője) a tágabb kereteket szabó „ellenzéki alapszerződés” gondolatán át (Lakner Zoltán: *Ellenzéképítés 2.0, ÉS,* 2015/1–2., jan. 9.) a demokrácia melletti és az Orbán-rezsimmel szembeni kiállás minimalista koncepciójáig (Republikon Intézet).

A kritikák másik, a lebonyolításra vonatkozó része abból nőtt ki, hogy az előválasztás javaslata elkerülhetetlenül kölcsönhatásba lépett az ellenzéki közbeszédben már korábban is létező narratívákkal, érvhálókkal. Az egyik ilyen az Orbán-rendszer diktatúraként való azonosítása. Ezt alapul véve jelentek meg és terjedtek el futótűzként azok a kritikák, melyek szerint a Fidesz biztosan meghekkelné az előválasztást, mozgósítva az aktivistáit, a szavazóit és persze a kiszolgáltatott helyzetben lévő közmunkásokat is, illetve hogy a kormánypárt légmentesen záró médiagépezete minden bizonnyal a saját céljainak megfelelően keretezné, és átütő erővel hangsúlyozná a folyamat negatívumait. Ezen kívül forgalomban van még két másik kritikai megközelítés is, amelyek ironikus módon épp azon narratívák termékei, amelyeket a javaslat indoklásához is használtak. Az első a demokratikus közállapotok gyengeségéből indul ki, erre alapozva hivatkozik az együttműködési kultúra alacsony színvonalára, és – hasonlóan a föntebb kifejtettekhez – az együttműködő szervezetek összeveszését valószínűsíti. A másik kritika pedig a folyamatot indítványozó pártok hiteltelenségét húzza alá, ami állítása szerint elriasztaná a civileket, és az (elő)választáson szavazók körét is csak a biztos pártválasztókra szűkítené.

A kritikák harmadik köre a végeredményre vonatkozik, és abbéli aggodalmának ad hangot, hogy kedvezőtlen lenne vagy az előválasztáson győztes egyéni jelöltek összetétele, vagy a miniszterelnök-jelölt személye. Előbbieknél az alapvető problémát a sokszínűségben látják: ha az előválasztás tényleg nyitott, és – az alapvető keretek elfogadásával – bárki részt vehet rajta, akkor az végül egy olyan sokoldalú csapatot eredményez, amely ezen kritika szerint megnehezíti a határozott együttműködést mind az országgyűlési választási kampányban, mind később a parlamentben. Ami pedig az utóbbit, a miniszterelnök-jelölt személyét illeti, itt legtöbben a baloldal legkarizmatikusabb vezetőjének tartott Gyurcsány Ferenc részvétele miatt aggódnak, hiszen esetleges győzelme – mint Vágó Gábor fogalmaz – egy lottóötös lenne a Fidesznek, és persze megalázó az MSZP-nek.

Néhány megállapítás a leendő viták elé

Föntebb az egyes érveket közös kiindulópontjaik szerint csoportosítottuk, és utána hálózatszerűen, a logikai kapcsokat föltüntetve vázoltuk egymáshoz való viszonyukat, illetve azt, hogyan állnak össze egy-egy narratívává. Ezt a módszert messze nem csak az áttekinthetőség igénye motiválta: a gyakorlati alkalmazásban is megvannak az előnyei. Először is annak ellenére, hogy a vázolt narratívákat a diskurzus szereplői jellemzően töredékes és kevert formában használják, fontos látni, hogy ezek között az

érvrendszerek között – azon túl, hogy egyazon témára, az előválasztásra vonatkoznak – nincs szükségszerű logikai kapcsolat. Ezek az érvelési láncok szétválaszthatók és szét is választandók, ha valaki vitatkozni akar velük, és egyúttal el akarja kerülni, hogy végleg elvesszen egy széttartó szöveg eklektikus érveinek dzsungelében.

A narratívákba tömörítés másik előnye, hogy így válnak láthatóvá azok a *lényegi kontextusok*, amelyekben valamennyi elem teljes értékűen értelmezhetővé válik. Nem másról van itt szó, mint hogy ha ebben a konkrét magyarországi előválasztás-diskurzusban csak egy-egy érv hangzik is el egy vitahelyzetben vagy cikkben, akkor is látni kell mögötte a bennfoglaló narratíváját, mely „rejtett előföltevés-rendszerként" funkcionál. Ennek belátása és a narratíva ismerete a gyakorlatban egyfajta modellezésre ad lehetőséget: végiggondolható, hogy ha megtámadunk egy érvet, akkor a kritikánkra mi lenne a vitatott érv narratívájában a „logikus", következetes ellenválasz (illetve hogy egyáltalán létezik-e ilyen, tehát hogy a megtámadott narratíva az előföltevéseit fönntartva vajon le tudja-e győzni a kritikánkat, vagy sem). Jó példa ennek illusztrálására, amikor a meghekkelés veszélye ellen a javaslat egyes támogatói úgy próbálnak érvelni, hogy ez külföldi előválasztásokon nem szokott előfordulni, illetve csak néhány, gyakran hivatkozott, de kirívó esetet ismerünk. Tudva, hogy a meghekkelés toposza mögött ott van a rossz hazai viszonyokra építő narratíva, világosan látható, hogy ezt az ellenérvet egy a meghekkelés miatt aggódó könnyedén elhárítja, mondván, „Magyarország nem Franciaország vagy az USA, hiszen azokban az országokban nincs diktatórikus hatalom".

Írásunk célja az volt, hogy megmutassa: hol tart most az előválasztás-diskurzus. Hogy hova fog kifutni, és hogy az esetleges gyakorlati tapasztalatok mit fognak rajta változtatni, azt persze nem lehet előre megjósolni. De ahhoz, hogy a vitákban ne ugyanazokat a köröket fussuk újra és újra, fontos, hogy ne beszéljünk el egymás mellett, továbbá elengedhetetlen, hogy egymás álláspontját pontosan és teljes körűen ismerjük. A viták „mederbe terelése" a hatékonyság és a cél, a kérdés racionális mérlegelésének alapvető föltétele.